

Stier Petra¹

A Lengyel Légierő személyzetének útja Lengyelországtól Nagy-Britanniáig 1939–1940 között

The Polish Air Force Personnel's Way from Poland to Great-Britain Between 1939–1940

Absztrakt

1939 szeptembere után Lengyelország (akkori hivatalos nevén Második Lengyel Köztársaság) szétesett. Az emigráns kormányt Franciaországban hozták létre. Itt tárgyaltak a Lengyel Légierő újjászervezésének lehetséges módjairól és kivitelezéséről. A katonák Románián és Magyarországon keresztül menekültek tovább a Francia Köztársaság irányába, ahol az újjászerveződés után megkezdték a kiképzést, valamint bevetésen is részt vehettek. Ám 1940-ben Franciaország kapitulációja után kimenekítették a teljes legénységet Nagy-Britanniába.

Kulcsszavak: Lengyel Légierő, második világháború, Franciaország, Nagy-Britannia

Abstract

After September 1939, Poland (so called then as Second Polish Republic) fell apart. A government in exile was set up in France. Here they discussed possible ways of reorganising the Polish Air Force and how to carry it out. The soldiers fled through Romania and Hungary to France, where they were allowed to train and deploy after the reorganisation. But in 1940, after France's capitulation, the entire crew was evacuated to Britain.

Keywords: Polish Air Force, second world war, France, Great-Britain

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: kovpet1991@gmail.com

Bevezetés

A második világháború kirobbanása után a lengyel kormánynak viszonylag rövid idő alatt kellett gyorsan megoldást találnia a kialakult állapotokra és arra, hogy az ország, valamint a haderő ne szűnjön meg formailag. Ehhez azonban minél hamarabb el kellett jutniuk Nyugat-Európába a szövetséges államok területére.

Az első lengyel pilóták 1940-ben érkeztek Franciaországon keresztül Nagy-Britanniába, habár Churchillnek kétségei voltak azt illetően, hogy ez egy előnyös lépés lesz Anglia számára.

Amint az életrajzából ismert, a Szovjetunióval való kapcsolatok megerősítését és egy angol–francia–orosz/szovjet szövetség létrehozását tervezte. Megpróbálta elfoglalni a balti-tengeri kikötőket, mert északnyugati irányból tervezte a támadást a Harmadik Birodalom ellen. Ebben az időben Németország megtámadta Franciaországot, és Churchill kénytelen volt a brit haderő nagy részét Franciaországba küldeni. Amikor rájött, hogy a helyzet kilátástalan, és Franciaországnak kapitulálnia kell, Dunkerque kikötőjén keresztül mentőakciókat kezdett brit és francia katonák számára.²

A tanulmányom fő célja bemutatni azt a folyamatot, hogy milyen útvonalon jutottak el a lengyelek Nyugat-Európába; valamint a francia és a brit kormány elképzeléseit a Lengyel Légierő újjászervezéséről. Megvizsgálom továbbá, hogy a lengyel kormány vajon mennyire gyorsan reagálta le az őket ért váratlan eseményeket, és sikerült-e a légierő újjászervezéséhez szükséges tárgyalásokat megkezdeni.

A lengyel kormány újjászervezése

1939. szeptember 1-jén Németország lerohanta Lengyelországot, majd szeptember 17-én Sztálin is támadást indított. A szovjet támadás után a lengyel kormány először Romániába, majd Franciaországba emigrált, Lengyelország így terület nélküli államként működött tovább.³

Az 1939. szeptember 30-án Párizsban megalakult lengyel kormány az alábbi személyekből állt:

- a Miniszteri Tanács elnöke és hadügyminiszter: Władysław Sikorski,
- a Miniszteri Tanács elnökhelyettese: Stanisław Stroński,
- külügyminiszter: August Zaleski,
- népjóléti miniszter: Jan Stańczyk,
- pénzügyminiszter: Adam Koc.⁴

A kormány újjáalakítása után a következő kérdés a légierő újjászervezése lett, ugyanis 1939-ben a teljes Lengyel Légierőt internálták a balkáni országokba. (A Lengyel Légierő tagjai közül 1940. április 26-ig 8678 fő jutott el Angliába és Nagy-Britanniába.)⁵

² CHURCHILL 1989.

³ SZOKOLAY 1996: 173–175.

⁴ Rząd Polski na emigracji 1942.

⁵ LISIEWICZ 1988: 18.

A kezdeti tárgyalások

1939. október 25-én brit, francia és lengyel delegáció találkozott a francia Légügyi Minisztériumban, hogy megtárgyalják a Lengyel Légierő létrehozásának részleteit. A lengyel álláspont szerint Nagy-Britanniában kell újjáalakítani a légierőt több okból kifolyólag. Az első és legfontosabb érvük, hogy a személyzetük ismerte a brit repülőgépmotorokat, viszont a francia technikából nem voltak felkészülve. A másik érv, amely Anglia mellett szólt számukra, az az, hogy a repülőgép-üzemeltetési technikai feltételeket nagyobb mértékben látták biztosítottak.⁶

A francia és a brit érdekek megegyeztek, miszerint a repülőszemélyzetet egyenlően kellene elosztani a két ország között, így hamarabb bevethetők lennének. A briteknek már csak azért is jött kapóra ez az álláspont, mert hirtelen kellett több mint 2000 főnek szállást és ellátást adni.

A tárgyalások végén a három fél arra a megállapodásra jutott, hogy 300 fős repülőszemélyzetet és 2000 fős technikai személyzetet telepítenek át Nagy-Britanniába.⁷

Az út Románián és Magyarországon keresztül

A Romániából történő kitelepítést ezután felgyorsították, ám nem volt egyszerű, hiszen a németek minden útvonalat, vasúti csomópontot, kikötőt szigorúan ellenőriztek.

„Mind a bukaresti állomáson, mind a vonaton honfitársak csoportjait lehetett látni, akiket alig leplezett álcivil egyenruhájuk. Különösen feltűnőek voltak a bőr repülőkabátok, amelyekre a fantáziadúsabbak szőrmegallért erősítettek. Nem mindenkinek sikerült azonban megszabadulni a jellegzetes szürkés-kék színű katonai nadrágtól, sőt, néhányan még rendfokozat nélküli zubbonyban is vonultak. Valahogy senkit sem zavart ez.”⁸

A Lengyel Légierő (Polskie Siły Powietrzne – PSP) tagjai közül több mint ezren érték el Magyarországot 1939. szeptember 20-ig. Habár Románia Lengyelország szövetségese volt, a lengyel menekülteknek jobb sora volt Magyarországon, mint Romániában. Pedig ekkor a két ország nem állt egy oldalon, és Magyarországot nem kötötte Lengyelországhoz semmi, csak a több száz éves barátság hagyománya.

Az internálótáborok főként a Miskolc környéki katonai régióban, az északnyugati régiókban és a Balaton környékén voltak. A nagykáti tábor volt az egyik legnagyobb, 40 tiszt és 465 egyéb rendfokozatú katonát szállásoltak itt el barakkokban, nem használt gyárakban vagy adott esetben akár üdülőhelyeken.⁹

A táborokat hamarosan ki is alakították, engedélyezték az önkormányzatok létrehozását és a lengyel hadseregpáncsnok végiglátogatta az összes táborát annak érdekében, hogy ellenőrizze a csapatok megfelelő ellátottságát. Nem voltak szigorú szabályok, a lengyelek szabadon mozoghattak a táborok környékének erdőiben vagy

⁶ LISIEWICZ 1988: 20.

⁷ LISIEWICZ 1988: 21.

⁸ ARCT 1962: 262.

⁹ LISIEWICZ 1988: 24.

akár a közeli városokban is.¹⁰ Ezen intézkedéseket végiggondolva láthatjuk, hogy Magyarország lényegében szabad átutazást biztosított a Nyugat felé menekülő lengyeleknek.

Nem sokkal a táborok felállítása után a teljes evakuációs tervet is kidolgozták. Két útvonal jöhetett szóba, az egyik Jugoszlávián és Olaszországon keresztül, a másik Jugoszlávián és Görögországon át vezetett. Ám egy idő után a németeknek feltűnt a sok lengyel menekült a vasútvonalak mentén. Utasították Magyarországot a lengyel menekültekkel való bánásmód szigorítására. Ellenőrzés alatt tartották a táborokat, a szállodákat, a vasúti várókat és az utakat, valamint meg kellett tagadni a lengyel útlevelek érvényesítését. Ennek ellenére a kimenekítések folytatódtak.¹¹

A lengyel menekültek még Romániában olyan papírokat kaptak, amelyeken a foglalkozásukként az alábbi szerepelt: „turistaként utazó diák”. Megjegyzendő, hogy az olaszok, annak ellenére, hogy Németország szövetségesei voltak, nagyon tisztességesen viselkedtek velük. Nehéz elképzelni, de egy egész vonatnyi „diakturista” haladt át zökkenőmentesen az országon. Sőt, Torinóban még a Fiat gyárat is megnézhatték.¹²

Franciaországi tartózkodás

A menekültek Marseille-be érkezésük után Lyonba utaztak a Lengyel Légierő bázisára. A légierő vezérkara kezdetben a hadsereg vezérkarának része volt, ám a későbbiekben önálló egysége lett a francia Légügyi Minisztériumnak. Vezetője Józef Zajac tábornok lett.

A korábban említett megállapodások eredményeként két központtal szerveződött újjá a Lengyel Légierő. Nagy-Britanniában a Brit Királyi Légierőbe integrálták be a lengyeleket mint a Brit Királyi Légierő önkéntes tartalékosai, a Lengyel Légierő nagyobb része pedig Franciaországban maradt.¹³ Lyon-Bronban volt a központ annak ellenére, hogy se kiképzés nem volt, se felszerelések, de még egyenruha sem állt rendelkezésre.

Az 1940. január 4-én létrejött francia–lengyel légügyi megállapodás értelmében két vadászrepülő-századot hoztak létre, valamint egy-két hadsereggel együttműködő századot. 1940. január 10-én az 1. Lengyel Vadászrepülő-század megkezdte a kiképzést Stefan Łaszkiwicz ezredes vezetésével Montpellier-ben. A francia hatóságok által három hónaposnak hirdetett tréninget a lengyelek egy hónap alatt abszolválták. A pilóták mindegyike mintegy húsz repült órát gyűjtött a legkisebb baleset nélkül.¹⁴

A terv az volt, hogy két vadászrepülő-századot hoznak létre Franciaországban:

- a Varsó Repülőszázadot, amelyet teljes egészében a korábbi Varsó Repülőszázad személyzete tett ki;
- a Krakkó–Poznań Repülőszázadot, amelyet pedig a Montpellier Raj, valamint a 2. és 3. repülőezred személyzete tett ki.

¹⁰ LISIEWICZ 1988: 25.

¹¹ LISIEWICZ 1988: 25.

¹² GOSTKOWSKA 2007: 100.

¹³ LISIEWICZ 1988: 31.

¹⁴ LISIEWICZ 1988: 32.

Montpellier-ben miután a lengyel pilóták bemutatták képességeiket, felfüggesztették a kiképzéseket, ráadásként létrehozták a Finn Repülőszázadot. Ahogyan a neve is mutatja, Finnországban készültek bevetni őket, ám amikor 1940. május 10-én Németország megtámadta Belgiumot, a francia kormány úgy döntött, hazai terepen veti be őket. Át is nevezték 145-1 Repülőszázadra.

Hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy a Királyi Légierő számára kijelölt személyzet Nagy-Britanniába történő evakuálása ellenére a Franciaországban maradt lengyel repülők létszáma messze meghaladta az addig szervezett egységek szükségleteit. Ennek következtében két alternatívát vázoltak fel a megállapodások felülvizsgálata után.

Az első alternatíva szerint:

- 4 vadászrepülő-századot,
- 3 felderítő repülőszázadot és
- 3 bombázó repülőszázadot kell létrehozni, amelyekből egy bombázó és egy felderítő repülőszázadot Szíriában vetnek be.¹⁵

A másik alternatívát arra az esetre vázolták fel, ha nem vetnének be lengyeleket Szíriában. Eszerint:

- 6 vadászrepülő-századot
- 4 felderítő repülőszázadot
- 2 bombázó repülőszázadot kellene létrehozni.

A Lengyel Légierő felépítése 1940. május 14-én a következőképpen nézett ki:

- 145. Vadászrepülő-század (1. Lengyel Varsó Repülőszázad) – teljesen kiképzett személyzettel,
- 2. Vadászrepülő-század – az egyik fele (Montpellier Raj) a francia fronton bevetésen, a másik fele kiképzés alatt, repülőgépre várva,
- 3. Vadászrepülő-század – kiképzés alatt,
- 4. Vadászrepülő-század – kiképzés alatt,
- 1. Felderítő Repülőszázad – Lyonban repülőgépre várnak,
- 2. Felderítő Repülőszázad – földi kiképzés alatt,
- 1. Bombázó Repülőszázad – túl későn hozták létre, így már nem tudták bevetni Franciaországban.¹⁶

Ezekon felül Montpellier-ben négy szerelőegységet alapítottak egymotoros gépek javítására/karbantartására. Montpellier-ben 40 pilótát tudtak kiképezni egy hónap alatt. Franciaország-szerte létesültek kiképzőközpontok, például Cherbourg-ban, Toulouse-ban vagy Clermont-Ferrand-ban, továbbá Észak-Afrikában is folyt pilóta-képzés. 1940 júniusára a Lengyel Légierő 7000 főt számlált.¹⁷

1940 májusában Németország lerohanta Hollandiát, Belgiumot, Luxemburgot és Franciaországot.¹⁸ Eközben a lengyel repülők vadászegységekre osztva részt vettek a franciaországi csatában. Több, a francia élvonalbeli egységekhez csatolt vadászosztály

¹⁵ LISIEWICZ 1988: 33–34.

¹⁶ LISIEWICZ 1988: 34.

¹⁷ LISIEWICZ 1988: 35.

¹⁸ BEEVOR 2012: 95.

is győzelmeket aratott. Ám a francia hadseregben uralkodó rendetlenség és a francia lakosság vonakodása a háború folytatásától meghozta a fegyverszünetet, és arra kényszerítette a lengyel erőket, hogy egységeiket Nagy-Britanniába vonják vissza.¹⁹

Június 18-án, miután a franciák feladták a harcot, a Franciaországban tartózkodó lengyel katonáknak parancsot adtak, hogy evakuáljanak Nagy-Britanniába. Ez nem volt könnyű a francia frontvonalbeli egységekhez csatolt vadászpilótáknak, illetve azoknak sem, akik még mindig a távolabbi kiképzőközpontokban tartózkodtak. A legtöbben az egységeikkel együtt vonultak ki, és a feloszlás után az atlanti kikötők felé vették az irányt, hogy az Angliába tartó hajókra szálljanak. Mások, akiket a német előrenyomulás elvágott az Atlanti-óceán partjaitól, Észak-Afrikába repültek vagy hajóztak, majd vasúton Casablancába utaztak, onnan pedig Gibraltáron keresztül tengeren érkeztek meg Angliába.

Néhányan a rövidebb, de kockázatosabb utat választották, és saját gépeikkel repültek át Nagy-Britanniába. Nevezetesen a Chatereux „Chimney” Raj három Bloch MB.151/152-es vadászgépével Zdzisław Henneberg hadnagy, valamint Witold Retinger és Bruno Kudrewicz alhadnagyok repültek át Tangmere-be. Habár a pilóták egyike sem szolgált a 111. Lengyel Repülőszázad²⁰ kötelékében, később mégis mindhárman – igaz, nem egy időben – az ebből az alakulatból létrehozott 303. Repülőszázadban harcoltak a háború során, ahol repülésvezetői feladatot láttak el. Henneberget később a teljes repülőszázad parancsnokává nevezték ki, s az is maradt az egyik bevetésen bekövetkezett haláláig.²¹

Összegzés, következtetések

A második világháború kitörésekor a szövetséges államok számára egyértelmű volt, hogy befogadják a lengyeleket, és lehetővé teszik számukra az állam és a légierő újjászervezését. Románián és Magyarországon keresztül próbálták meg eljutni a nyugati államokba. Ez nem volt egyszerű feladat, rengeteg szervezést igényelt, hiszen a németek minden kikötőt, utat, vasútállomást ellenőriztek. Ám amikor a németek lerohanták a nyugati államokat is, Franciaország a francia lakosság nyomására kihátrált a háborúból, és továbbállásra kényszerítette őket.

A franciaországi hadszíntéren a lengyelek is kivették a részüket a feladatokból. „Franciaország védelmében hatezer lengyel esett el vagy sebesült meg, s húszezer lengyel katonát sikerült a Brit-szigetekre evakuálni. A 2. Gyalogos Lövészadosztály átvonult Svájcba, ahol internálták, míg a többi lengyel alakulat feloszlott.”²² Az angol katonákkal együtt őket is kimenekítették Angliába, ahol a Brit Királyi Légierő tagjaiként szolgáltak tovább egy új, független Lengyelország víziójáért.

¹⁹ GRETZYNGIER 2001: 3.

²⁰ A lengyeleknél az *eskadra* a lengyel repülőszázad megfelelője (1939-ig), de nem azonos a brit repülőszázaddal a *squadronnal*. A lengyel repülőszázadban kevesebb repülőgép volt, mint a brit megfelelőjében. Röviden így lehetne szemléltetni: *squadron* = *eskadra* A + *eskadra* B. A szerzőnek Krzysztof Szaleczki lengyel vadászpilóta magyarázta el. Bővebb terminológiai magyarázat: MATUSIAK 2014: 20–21.

²¹ MATUSIAK 2014: 50.

²² KOVÁCS 2006: 197.

A tanulmányban végigkövettem a lengyelek útját Románián és Magyarországon keresztül egészen Nagy-Britanniáig. A történelmi-politikai eseményeket megvizsgálva az a következtetésem, hogy a lengyel kormány a körülményekhez képest gyorsan reagált az ország és a légierő megmentése érdekében. 1939. szeptember 1-jén rohanta le a Harmadik Birodalom őket, szeptember 30-án megalakult az emigráns kormány, október 25-én pedig már a konkrét tárgyalásokat is megkezdték a légierő felállításáról. Ezt követően azonban a tényleges francia–lengyel és brit–lengyel egyezmények aláírása még váratott magára 1940-ig.

Felhasznált irodalom

- ARCT, Bohdan (1962): *Alarm w St. Omer. Opowieści lotnicze*. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.
- BEEVOR, Antony (2012): *The Second World War*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- CHURCHILL, Winston S. (1989): *A második világháború I*. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- GOSTKOWSKA, Bożena (2007): *Tolo muszkieter z Dywizjonu 303. Wspomnienie o Witoldzie Łokuciewskim*. Warszawa: AMF Plus Group.
- GRETZYNGIER, Robert (2001): *Poles in Defence of Great Britain. July 1940 – June 1941*. London: Grub Street.
- KOVÁCS István (2006): *Csoda a Visztulánál és a Balti-tengernél*. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- LISIEWICZ, Mieczysław (1988): *Destiny Can Wait. The Polish Air Force in the Second World War*. Nashville: The Battery Press.
- MATUSIAK, Wojtek (2014): *303 Squadron. The Complete Illustrated History Volume 1. 1779 – 13. July 1941*. Surrey: Wing Leader Ltd.
- SZOKOLAY Katalin (1996): *Lengyelország története*. Budapest: Balassi Kiadó.

Internetes forrás

- Rząd Polski na emigracji (1942): *Skład osobowy Gabinetów 1939–1949*. Józef Piłsudski Institute of America. Online: <https://archiwa.pilsudski.org/dokument.php?nona-v=1&nrar=701&nrzesp=9&sygn=10&handle=701.180/984>